

**MANUEL LEKUONA ETXABEGUREN
(1894-1987)**

Donostia, 1987-XI-27

Juan Mari Lekuona

Hileta txosten honetan, gauzak luzarotik eta luzarora ikusiz mintzatu nahi nuke, eta orduak eskatzen duen begirunez. Mundutik joan zaizkigun euskaltzainburu, euskaltzain oso eta gainerako euskaltzain guztien sailean gerta dadila nahi nuke Manuel Lekuona. Eta bestalde, erakunde honetan haren bizitzaz, idazlanez eta ekintzaz oroipen bat utzi nahi nuke, gogoangarri sinbolikotzat utzi ere.

Oiartzunen jaio zen, 1894ko Otsailaren 9an, "Etxetxiki" baserrian. Apaizetarako ikasketak Baliarrainen hasi zituen, eta Gasteizen amaitu. Osaba zuen Migel Antonio Iñarra, euskal idazlea, R. M. Azkueren lankide *Euskalzale* aldizkarian, eta Nafarroako Diputazioko euskararen katedra oposizioz irabazi zuena. Osaba honen itzalak eta bibliotekak sortu zuen Manuel Lekuonarengan euskal kulturaren kontzientzia, eta euskal literaturarako bultzada.

Lehenengo urtealdi batean (1916-1936), irakasle izan zen Gasteizko Seminarioan. Eta gai asko irakatsi bazituen ere, Euskal Literatura eta Arkeologia dira izenik eta prestakuntzarik ederrena eskuratzen dizkioten gaiak. Garai honetakoak ditu *campus*-lanak ere, haren lan-sisteman eragin berezia izango dutenak. Hala nola, *Anuario de Eusko-Folklore*-k prestatu-rikoinkestak, edota, ikustaldi pastoraletan D. Mateo Mujikaren idazkari izanik, elizetako arte-gauzak ikuskatuz harituriko ezagutzak.

Hiru sailletakoak ditu aldi honetako idazlanak: batetik ikaskuntzen agerpenak, *De métrica vasca* (1918), *Poesía popular vasca* (1930), eta *Literatura oral euskérica* (1935). Gero, literatur kreaioak leudeke, *Eun dukat* eta *Yesu Aurraren bizitza* (1936) bereizi litezkeelarik. Eta azkenik *Anuario*-ko idazlanak, Oartzuni eskainiak.

Gasteizen mamitu zela esan liteke Manuel Lekuonaren kultur proiektu zabal, eta garatzen hasi ere bai neurri batean.

Bigarren urtealdia (1936-1956) ezkutuan igaroko du eta erbestean. Gerra zibila haustura bat da harentzat Gasteizko Seminarioarekin: erakunde, katedra, lagun eta eginkizunekin. Eta lau urte egon zen ezkutaturik Lasarteko Brijiden Kaperau-Etxean; eta gerra bukatutakoan, beste 14 urte Calahorran, hemendik 200 kilometrotara aldentzeko zigorra ezarri ziotenez.

Ingurugiro horretan artxiboak beste ikerketa-gairik ez zeukanez, eta euskal lanentzat eragozpen gogorra zegoen hartan, dokumentu zaharretan murgildu zen, historiarien ildora gehiago lerratuz, eta bigarren mailara igarotuz literatur gaiak.

Denboraldi honetakoak ditu Lasarteko Parrokiaren eta Konbentuaren historiak, Calahorrako elizetakoak, *Del Oyazun antiguo*, besteak beste. Lasarten eginak ditu *Gerrateko nere amabi kantak* (1939), bere azken poema lirikoa. Gainera, giro politikoa zerbait zabaltzen hasi zenean, ekiten die Manuel Lekuonak euskeralojiazko gaiak. Euskaltzain oso izendatzen dute 1950ean. Han-hartan, *Gero* liburuarren argitalpena prestatzen du.

Hirugarren urtealdian (1956-1975), erakunde lanei eta dibulgazioari emanik biziko da. Andoainen du bizileku. Egoera politikoa bere onera bideratzen hasi zenean, bi arlotan egingo du bereziki lan: liturgi arloan eta euskararen barrutian.

Idazkari orokorra izan zen liturgiako testu berriak euskaratzeko eginkizun garrantzitsuan. Luzaz ihardun zuen arlo honetan, eta zantzu nabaria utziz. Eta euskarari buruzko lanetan, berriz, Euskaltzaindian eta "Kardaberaz Bazkuna"-n egin zuen lan bereziki. Hori bai, ginarrean ukitu zuen euskara batuaren arazoak. Eta haren idazkietan ikus daiteke bere pentsamoldea: ikuspegi eta oharkizun gehisko baztertu zirela prozeduretan eta hizkuntzari buruzko iritzietan. Egia da ez zuela asetzen euskararen zenbait ibilpidek. Baina esan beharra ere dago, berak zekiela ondoen osin sakona eta menderagaitza zela batuaren arazoa; eta harentzat euskara iritzimolde eta jokabide guztien gainetik zegoen balioa zela.

Eta azkenik berriro bere jaioterrian (1975-1987). Urteotako lanik nagusia bere *Idaz-lan Guztiak* prestatu eta argitaratzea izan da. Eta Andoainen egin zuen bezalatsu, gai bat baino gehiago lantzen ditu bere dibulgazioetan: historia, bertolaritza, etnografia, euskeralogia, iristen zitzaizkion eskabideen arauera. Baina Calahorratik etorriaz geroztiko lanetan, Arte-lanei buruzko idazlanak dira, behar bada, garrantzitsuenak, batez ere Pre-romanikoari eta Erromanikoari buruzkoak.

Idazlan berriak aldizkaritan sartuak zeuzkala aurkitu du heriotzak. San Balerioz idaztea zen bere azken asmoa. Orrialde zuria sarturik zeukan idaz-makinan eta zertxobait idatzia. Ikaskuntzan eta dibulgazioan ari zelarik, eta difuntuari gogoko zitzaion esaldia erabiliz, Jainkoak berekin eraman zuen, 1987ko Uztailaren 30ean.

Gerrateak mugarratutako kultur gizona zen Manuel Lekuona. Haren ekarria bukatuak zegoela esan dezakegu. Ahozko literaturan eta arte-ezagutzan jaso ditu aitoren eta ditzirik berezienak. Haren lan metodoa ere arretagarri izan da: *campus*-lana, artxiboak, ikuspegi multidisziplinarra, kulturaren eraikuntzan Euskal Herriari lehentasun berezia emanez. Euskarari dagozkionetan, berriz, jarraipen eutsi bat ez dute izan bere lanek, ez literatur kreaizioan, ez euskeralogian. Hala ere, eta bere garaikideen mailan, lekuko kualifikatua izan zen euskararen inguru XX. mendean Oñatiko Kongresutik oraintsu arte bizi izan ditugun gorabeheretan.